

Strokovna izhodišča za
vrednotenje književosti za
odrasle v splošnih knjižnicah

januar 2020

Člani delovne skupine za podporo razvoju sistema vrednotenja književnosti za potrebe knjižnic (po abecedi):

Nina Ambrož, bibliotekarka, vodja Knjižnice dr. F. Škerl

Ksenja Grešak, bibliotekarka, Knjižnica Jožeta Mazovca

mag. Marija Kobal, katalogizatorica knjižničnega gradiva

Tina Kušar, bibliotekarka, Knjižnica Bežigrad

Tomaž Marušič, bibliotekar, vodja Oddelka Posebne zbirke, Knjižnica Šiška

Kristina Picco, bibliotekarka, Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo

Špela Plestenjak, bibliotekarka, Knjižnica Otona Župančiča

Tatjana Pristolič, organizatorica kulturnih programov MKL

Janez Sedej, vodja Oddelka Bralna kultura, informacijska pismenost in prireditve, Knjižnica Šiška

mag. Marijan Špoljar, analitik

Vesna Trobec, strokovna sodelavka za odnose z javnostmi

Veronika Vurnik Škrabec, bibliotekarka, Knjižnica Otona Župančiča

Konrad Zadavec, samostojni knjižnični referent, Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo

Vsebina

1	Uvod.....	4
2	Predstavitev delovne skupine.....	6
3	Strokovne in zakonske podlage.....	7
3.1	Slovenska zakonodaja in nacionalni program za kulturo.....	7
3.2	Strokovna priporočila in standardi.....	7
4	Iz tujih praks vrednotenja leposlovja.....	9
5	Vrednotenje književnosti v splošnih knjižnicah.....	10
5.1	Razvoj bralne kulture (bralni projekti, bralne skupine, svetovanje za branje).....	10
5.2	Kakovost knjižne produkcije.....	12
5.3	Vrednote in vloge literature.....	13
5.4	Metodologija vrednotenja leposlovja.....	15
5.4.1	Izhodišča za vrednotenje leposlovja.....	15
5.4.2	Proces vrednotenja.....	16
5.5	Organizacija dela.....	17
5.5.1	Strokovni odbor.....	17
5.5.2	Časovnica (časovni okvirji, tekoča produkcija).....	18
5.5.3	Branje (poglobljeno, ne informativno).....	18
5.5.4	Modeli izvedbe vrednotenja.....	18
5.5.5	Finančna sredstva.....	18
5.6	Tehnična podpora.....	18
5.6.1	Računalniški program za zbiranje podatkov (ocenjevalnik).....	18
5.6.2	Katalog COBIB.SI.....	19
5.7	Promocija.....	20
5.7.1	Sodelovanje in partnerstvo.....	20
5.7.2	Zagovorništvo.....	20
5.7.3	Zaščita blagovne znamke.....	21
6	Dejavniki tveganja.....	22
7	Zaključek.....	24
8	Navedena in uporabljena literatura.....	26
	Priloga 1: Primer ocenjevanja.....	28
	Priloga 2: Model ocenjevanja 1.....	29
	Priloga 3: Model ocenjevanja 2.....	30
	Priloga 4: Primer ocenjevalnika Pionirske.....	31
	Priloga 5: Predlogi za vpis podatkov v katalog.....	32
	Priloga 6: Delovni predlog za oblikovanje šifrantov v polju 9931.....	33

1 Uvod

Knjiga je informacijska, izobraževalna in umetniška prvina, ki človeku omogoča, da presega lastna dejstva, zato je knjižnica s širokim naborom gradiva in najbolj demokratičnim omogočanjem dostopa do informacij idealen prostor, da okolico opozarja na preseganja, ki jih zazna bodisi s pomočjo izkušenj svojega poklica bodisi z oziranjem na druga strokovna priporočila.

Vrednotenje književnosti za odrasle za potrebe splošnih knjižnic sodi med pomembne knjižnične storitve in ima podlago tako v zakonodajnih aktih kot tudi v strokovnih priporočilih za področje knjižničarstva. Prinaša poglobljeno informacijo o gradivu tako uporabnikom kot strokovni javnosti.

Knjižničarstvo je že od svojega izvora sama po sebi vrednotenjsko naravnana dejavnost, saj je vrednost knjige pomembno merilo, po katerem knjižničar knjigo izbere, jo hrani ter jo daje v priporočilo in uporabo bralcem. Ta pomembni vidik knjižničarstva se ohranja in prilagaja potrebam časa in prostora, kar je razvidno tudi v knjižničarskih dokumentih, od temeljnih mednarodnih in nacionalnih dokumentov (IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice (2002) in Manifesta ZBDS o razvoju slovenskih splošnih knjižnic (2004)) do strategij posameznih knjižnic.

Ker umetnost sama in preseganje posameznikovega dejstva nista matematično določljivi in niti administrativno opredeljivi tvarini, bo vrednotenje knjig iskanje soglasja med člani ocenjevalne komisije po izhodiščih, ki so zastavljena v tem dokumentu, da v vsej množici ponujenega v določenem časovnem obdobju izbere leposlovno gradivo, ki mu je vredno dati prednost in ga izpostaviti. Iz tako izbranih kakovostnih del bo nastajala zbirka kakovostnih knjig, ki bo v podporo bralcem in knjižničarjem. S tem si prizadeva izvajati eno od osnovnih nalog knjižnic – razvijanje bralne kulture, ki se ne odraža le v kvantitativnih rezultatih izposoje, ampak predvsem z razvijanjem bralnih sposobnosti pri zadovoljevanju teženj po branju umetnostnih besedil in informacijskih, izobraževalnih ter sprostitvenih potreb.

Bibliotekarji se v splošni knjižnici v veliki meri ukvarjajo z uporabniki na področju svetovanja za branje, kar vključuje predvsem poznavanje kakovostne literature. Kljub načelnemu poznavanju leposlovja se v poplavi naslovov, vključno z novejšo (hiper)produkcijo, lahko čutijo izgubljene pri vrednotenju kakovostnega branja – kaj je kakovostno branje, kaj lahko s strokovnimi referencami in kompetencami ter mirno vestjo ponudijo uporabnikom, ki izhajajo iz različnih bralnih ravni in pričakovanj, kot kakovostno literaturo. S tem bralca usmerja od prepuščenosti medijski aktualističnosti in ozkemu bralnemu horizontu k izboru literature glede na kakovost. Hkrati lahko z vzpostavitvijo sistema vrednotenja književnosti knjižnica gradi kakovostno literarno zbirko po merilih literarnozgodovinske stroke in po svojih, temeljito preišljenih in interdisciplinarno upoštevanih kriterijih.

V procesu vrednotenja književnosti je osnovno opravilo branje knjig, in to poglobljeno, ne zgolj informativno, zato mora biti za to opravilo opredeljen obseg strokovnega odbora ter čas in pogoji za izvajanje takšnega branja. Ker pri branju leposlovja težko razmejimo, kdaj (koliko) beremo "za službo" in kdaj (koliko) "zase", mora ustanovitelj dejavnosti, kot je vrednotenje književnosti za odrasle, vsaj okvirno opredeliti čas in pogoje branja za vrednotenje: za svoje zaposlene (se bere samo v delovnem času ali samo/tudi doma), za zaposlene in za zunanje člane strokovnega odbora pa tudi stroškovno vrednost tega branja. Strokovni odbor, ki bo vrednotil knjige, mora imeti pri svojem delu odločevalsko avtonomijo, zagotovljeno s Pravilnikom o vrednotenju književnosti za odrasle v splošnih knjižnicah. Te opredelitve so sestavni del dokumenta, na katerem temelji delovanje centra za promocijo branja odraslih.

Pričujoči dokument v nadaljevanju prinaša bolj poglobljene razmisleke o pomenu in potrebi po vrednotenju književnosti za odrasle v splošnih knjižnicah, predstavlja literarno-teoretska izhodišča, po katerih bi takšno vrednotenje izvajali in pogoje za izvajanje te dejavnosti v Mestni knjižnici Ljubljana, ki zadevajo organizacijo dela strokovnega odbora in je odvisno tudi od realizacije oziroma ustanovitve Centra za promocijo branja odraslih v MKL.

2 Predstavitev delovne skupine

Teoretično zasnovo sistema in dejavnosti vrednotenja leposlovja za odrasle je Mestna knjižnica Ljubljana (MKL) z ustanovitvijo Delovne skupine za podporo sistemu vrednotenja književnosti za odrasle za potrebe knjižnic zaupala trinajstim zaposlenim, pri katerih strokovne kompetence in praktične izkušnje bibliotekarskega dela zagotavljajo reference za izdelavo dokumenta, na podlagi katerega bo MKL razvijala vrednotenje književnosti v praksi. Optimalno bi se izvajalo v centru, ki bi skrbel za promocijo branja za odrasle in bi vključeval vse aktivnosti, ki so povezane z branjem in literaturo, kot so koordinacija bralnih skupin, bralni projekti, literarni natečaji in vrednotenje književnosti za odrasle.

3 Strokovne in zakonske podlage

3.1 Slovenska zakonodaja in nacionalni program za kulturo

V skladu z Zakonom o knjižničarstvu (2001) knjižnična dejavnost poleg ostalih nalog zajema tudi izdelovanje in posredovanje podatkovnih zbirk in drugih informacijskih proizvodov in storitev ter izobraževanje uporabnikov. Knjižnica organizira zbirko knjižničnega gradiva in virov informacij ter posreduje uporabnikom informacije o gradivu in iz gradiva. Posebne naloge osrednje območne knjižnice so povezane tudi z zagotavljanjem povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in informacij.

Uredba o osnovnih storitvah knjižnic (2003) posebej opredeljuje osnovne storitve za uporabnike, med katere sodi posredovanje informacij o gradivu in iz gradiva, pomoč in svetovanje pri iskanju gradiv, informacij in pri uporabi knjižnice ter seznanjanje z novostmi in načini uporabe knjižničnega gradiva, informacijskih virov in storitev.

Osrednja območna knjižnica v skladu s Pravilnikom o osrednjih območnih knjižnicah (2003) zagotavlja obsežnejšo zbirko knjižničnega gradiva in informacij ter pri izboru gradiva upošteva kriterij kakovosti. Leposlovje je pomemben del knjižnične zbirke.

Nacionalni program za kulturo 2014-2017 (2014) izpostavlja razširjanje in branje kakovostnih knjig ter razvoj kulture branja. Temeljno poslanstvo splošnih knjižnic je postati središča za neomejeno dostopnost knjižničnega gradiva in informacij ter še povečati svojo aktivno vlogo pri vseživljenjskem razvijanju bralne kulture, demokratičnega mišljenja in visokih meril sodobne informatizirane družbe.

3.2 Strokovna priporočila in standardi

V Etičnem kodeksu slovenskih knjižničarjev (1995) so določena etična načela povezana z oblikovanjem knjižnične zbirke in s posredovanjem informacij o gradivu. Knjižničar skladno s cilji in možnostmi svoje ustanove uporabnikom zagotavlja najvišjo možno kakovost storitev ter povečuje njihovo dostopnost, učinkovitost in raznovrstnost. Zavzema se za prost pretok gradiv in informacij, nasprotuje vsem poskusom uvajanja cenzure in drugih strokovno neutemeljenih omejitev pri pridobivanju in posredovanju informacij.

Splošna knjižnica v skladu z mednarodnimi standardi (Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice, 2002) kot lokalni informacijski center omogoča svojim uporabnikom neoviran dostop do vseh vrst znanja in informacij po načelu enakega dostopa za vse. Knjižnična zbirka mora vključevati vse ustrezne medije za različne starostne skupine uporabnikov. Temeljnega pomena sta visoka kakovost in povezanost z lokalnimi potrebami in razmerami. Zbirke in storitve se ne smejo podrežati različnim oblikam cenzure oz. pritiskom komercialnega značaja.

V Manifestu Zveze bibliotekarskih društev Slovenije o razvoju slovenskih knjižnic in knjižničarstva (2004) so načrtovali, da bodo knjižnice kot kulturna središča tudi v prihodnje spodbujale bralno kulturo in kot specializirani informacijski centri razvijale lastne informacijske storitve in proizvode.

V okviru knjižnične politike upravljanja knjižnične zbirke je v najnovejših Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice za obdobje 2018-2028 (Strokovna priporočila in standardi..., 2018) izbor gradiva opredeljen kot strokovna odločitev, ki temelji na ustreznih virih, presoji,

znanju in izkušnjah. Eden od kazalcev pri upravljanju s knjižnično zbirko je tudi vrednotenje knjižnične zbirke.

Izgradnja kakovostne knjižnične zbirke, ki je usmerjena k razvoju bralne kulture in različnih oblik pismenosti, je kot eden temeljnih ciljev MKL navedena tudi v Pravilniku o upravljanju knjižnične zbirke v MKL (2012). Poslanstvo knjižnice pri upravljanju z zbirko je prepoznavanje, vrednotenje, izbiranje, organiziranje in posredovanje kvalitetnih informacijskih virov. Posebni kriteriji za izbor leposlovnega gradiva, ki jih določa zgoraj omenjeni Pravilnik (2012), so izbor gradiva, »ki je nagrajeno, najbolj brano, leposlovje uveljavljenih in priznanih avtorjev ali je kako drugače zanimivo za knjižnično zbirko«, glede na vsebinske omejitve pa knjižnica ne izbira gradiva, ki ne zadostuje kriterijem kakovosti.

Vrednotenje segmenta ali celotne knjižnične zbirke na osnovi mnenja strokovnjaka ali na osnovi seznamov ovrednotenih publikacij je eden od načinov uresničevanja knjižnične politike. Knjižnica redno spremlja potrebe prebivalcev v lokalni skupnosti in redno vrednoti knjižnično zbirko ter na podlagi ugotovitev oblikuje prioritete za dolgoročni načrt izgradnje zbirke. Področje knjižnične zbirke je lahko opredeljeno med drugimi glede na naslednje vidike: vsebino in namen, ciljne skupine, raven predznanja ali bralne zmožnosti posameznih ciljnih skupin, raven izčrpnosti in globine knjižničnega gradiva. Priporočeno razmerje med leposlovnim in strokovnim gradivom je do 50 % naslovov leposlovja v krajevnih knjižnicah. Z velikostjo knjižnice se praviloma večja delež strokovnega gradiva.

Namen knjižnične vloge pri bralni kulturi in bralni pismenosti odraslih je v spodbujanju branja kot estetske, etične, spoznavne, terapevtske in sprostitvene izkušnje in s tem ustvarjalnega razvoja ter kakovostnega preživljanja prostega časa posameznika ter promocija pozitivnega odnosa do branja, razvoj bralnih interesov in bralne pismenosti ter izmenjava bralne izkušnje in spodbujanje kritičnega mišljenja.

Eden od namenov knjižnice na področju bralne kulture in bralne pismenosti za odrasle je tudi vključenost v sodobne kulturne tokove z neodvisno promocijo kakovostnih novosti na knjižnem trgu. Zato naj knjižnica zagotavlja pomoč pri uporabi knjižničnih storitev in iskanju gradiva ter svetovanje pri izbiri in uporabi gradiva za branje.

S tem omogoča kakovostnejše preživljanje prostega časa, napredek v osebem razvoju, kulturnem razvoju lokalne skupnosti, kulturni povezanosti slovenskega prostora in medkulturnem razumevanju ter višjo raven bralne pismenosti, boljše obvladovanje zahtev vsakdanjega življenja, večjo vključenost prebivalcev v življenje lokalne skupnosti, kar je koristno za posameznika, lokalno skupnost, družbo in državo.

V knjižnični zbirki je gradivo, ki ustreza različnim bralnim potrebam ciljnih skupin v lokalni skupnosti in vsebuje izbor aktualnih in kakovostnih knjižnih virov, ki ustrezno predstavljajo založniško produkcijo ter ustrezajo različnim stopnjam bralne zmožnosti.

4 Iz tujih praks vrednotenja leposlovja

Splošne knjižnice se praviloma ukvarjajo z upravljanjem in vrednotenjem knjižnične zbirke, kar pomeni povezovanje kvalitativnih in kvantitativnih kazalnikov, ki jih knjižnice pridobijo z različnimi metodološkimi pristopi. Rampihova (2010) navaja nekatere avtorje (Pečko Mlekuš, 1993; Baker in Wallace, 2002; Clayton in Gorman, 2007), ki delijo aktivnosti vrednotenja knjižnične zbirke glede na usmerjenost: v knjižnično zbirko, kjer sta bistvena dejavnika obseg in vsebina, ali usmerjenost k uporabniku, kjer se upošteva pričakovanje uporabnika, dejanska uporaba knjige in zadovoljstvo z njo.

Tovrstne metodologije niso neposredno povezane s kakovostjo leposlovnih del za odrasle v splošnih knjižnicah. Strokovna literatura se v tem smislu nanaša bolj na oblikovanje knjižnične zbirke kot na kakovost posameznega leposlovnega dela, ki naj bi/ne bi bilo uvrščeno v zbirko splošne knjižnice. Posledično se te metodologije ne ukvarjajo s kriteriji, ki morajo biti izpolnjeni, da neko delo postane del knjižnične zbirke. Izbor kakovostnega gradiva za knjižnično zbirko splošne knjižnice se zdi strokovni imperativ, ki ga strokovna literatura postavlja v domeno knjižnic, kjer splošni kriteriji za izbor knjižničnega gradiva dajejo prednost priznanim avtorjem, založbam in urednikom (Rampih, 2010), kakovost knjižnične zbirke pa lahko merimo glede na vrsto kazalnikov, ki so povezani z dejavnostjo knjižnice (prav tam) in ne z vrednotenjem kakovosti posameznega leposlovnega dela, ki ga knjižnica uvrsti v svojo zbirko.

Primer vrednotenja kakovosti leposlovja za odrasle predstavljajo tudi različne nagrade in priznanja, ki jih podeljujejo splošne knjižnice; teh je malo v primerjavi z nagradami, ki jih podeljujejo zveze bibliotekarskih društev. Pregled nekaterih praks vrednotenja leposlovja za odrasle v splošnih knjižnicah je pokazal posplošeno sliko dejavnosti, ki so neposredno povezane s pridobivanjem gradiva in v manjši meri z literarnimi nagradami, ki jih podeljujejo splošne knjižnice, denimo v ZDA¹ ali Kanadi². Med kriteriji je sicer omenjena kakovost pisanja, vendar se tako imenovani kriteriji ukvarjajo predvsem s tehničnimi vsebinami (pravila razpisa, rok za prijavo, prijavnina, in podobno); glede kakovosti pa se kriteriji ne opredeljujejo, kaj to pomeni.

ALA³ podeljuje nagrado za najboljšo leposlovno in strokovno delo (Andrew Carnegie Medals for Excellence in Fiction and Nonfiction) od leta 2012 ter sodeluje pri podeljevanju različnih literarnih nagrad in priznanj. V ta namen ima izdelane splošne informacije o nagradah, priročnik za podeljevanje nagrad⁴ in smernice za uvajanje novih nagrad v povezavi z ALA⁵. Kriterij kvalitetne produkcije v kontekstu izbora nagrajencev ni posebej omenjen. Sklepali bi lahko, da žirije sestavljajo strokovnjaki, ki so odlični poznavalci literature in jih izbere odbor odgovornih izmed kandidatov, ki kot prostovoljci oddajo svojo kandidaturo za ocenjevalca prek spletnega obrazca.

DUBLIN Literary Award v pravilih in pogojih⁶ za podelitev nagrade, podobno kot druge nagrade in priznanja v organizacijski domeni splošnih knjižnic, ne opredeljuje ali izpostavlja kakovosti nominiranih ali nagrajenih del.

Sklepamo lahko, da so kriteriji vrednotenja kakovosti leposlovnih del za odrasle organsko povezani s strokovnim delom in nabavno politiko knjižnice, čeprav so v tem smislu omenjani le uveljavljeni avtorji, uredniki in založniki.

---

¹ <https://www.highplainsbookawards.org/nominations-and-criteria/>

² <https://www.bookawards.sk.ca/awards/awards-nominees/2017-awards-and-nominees/category/book-of-the-year-award-2>

³ <http://www.ala.org/awardsgrants/carnegieadult/about-andrew-carnegie-medals-excellence>

⁴ <http://www.ala.org/awardsgrants/awards-manual>

⁵ <http://www.ala.org/awardsgrants/establishing-new-award-american-library-association>

⁶ <http://www.dublinliteraryaward.ie/faqs/1502-2/>

5 Vrednotenje književnosti v splošnih knjižnicah

Namen vzpostavitve strokovnih izhodišč za vrednotenje književnosti za odrasle za potrebe splošnih knjižnic je kvalitativni razvoj bralne kulture pri bralcih, jim predstaviti in približati jezikovno ter vsebinsko bogato literaturo, ki izhaja v domači tekoči knjižni produkciji. S tem bralce usmerjamo h kakovostni literaturi, ki omogoča nov, širši pogled na svet. Razširjanje in branje kakovostnih knjig ter razvoj kulture branja je del javnega interesa, saj povečuje aktivno vlogo pri vseživljenjskem učenju. Z branjem si bogatijo besedni zaklad, pridobivajo nova znanja in miselno širino. V splošnih knjižnicah so zaposleni strokovnjaki z različnih strokovnih področij in izobrazbenih profilov vezanih na knjigo, kompetentnih, da knjige tudi vrednotijo.

Vilar (2017) meni, da splošna knjižnica je oziroma mora biti proaktivni deležnik, ki lahko pomembno prispeva k razvoju bralne in informacijske pismenosti ter bralne kulture v lokalnem okolju. Avtorica opredeljuje bralno kulturo kot odnos, ki skozi branje kot proces uresničuje različne vloge (razvedrilo, izobraževanje, razvoj posameznika), med katere šteje tudi razvoj bralnih navad. Izhodišča za vrednotenje leposlovja za odrasle so predstavljena kot temelj dejavnosti, s katero lahko knjižnica učinkovito pripomore pri utrjevanju in razvoju bralne kulture. Jager (2008) trdi, da je zagotavljanje ustreznega deleža zahtevnejše literature naloga splošnih knjižnic, ki jo povezuje z različnimi dejavnostmi za razvoj bralne kulture. Vilarjeva (2017) navaja Novljanovo, ki je ocenila, da so splošne knjižnice v svojih prizadevanjih ostale na ravni branja kot sprostitev in so se premalo ukvarjale z razvijanjem zahtevnejših oblik branja ter pismenosti. MKL želi s pričujočimi izhodišči prispevati pri razvoju bralnih navad in bralne pismenosti ter posledično vplivati na spodbujanje in razvoj bralne kulture. Ob naštetem želi knjižnica tudi pomembneje prispevati k primerni promociji slovenskega leposlovja.

5.1 Razvoj bralne kulture (bralni projekti, bralne skupine, svetovanje za branje)

Kot javni servis z razvežano lokalno mrežo so knjižnice tako eden ključnih javnih akterjev na področju promocije branja, ki z izvajanjem dejavnosti, povezanih s knjigo in branjem, spodbujajo branje kakovostne literature. Bistvenega pomena pri oblikovanju in vrednotenju aktivnosti na področju promocije in razvoja bralne kulture v knjižnicah naj bi bil kakovostni vidik (javni servis) spodbujanja ravni bralne kulture – kvalitativni in spoznavni pomen branja za posameznika in skupnost.

Promocija branja

Promocija branja zajema vse aktivnosti, s katerimi knjižnice spodbujamo branje in si prizadevamo za dvig bralne kulture posameznika in družbe. V najširšem smislu lahko med promocijske elemente prištevamo vse aktivnosti knjižnice od nabavne politike, protokola izposoje, informacijsko delo knjižničarjev, promocijska gradiva, tiskovine in slogani knjižnice, povezani z branjem – in vse do neposrednih spodbud in akcij na področju promocije branja: svetovanje za branje, bralni projekti, druge oblike promocije branja in seveda literarni programi.

Razvoj bralne kulture

Ena osrednjih nalog poslanstva sodobne splošne knjižnice na področju promocije in spodbujanje in razvoj bralne kulture, ki jo opredeljujejo dokumenti o javnem interesu na področju kulture na strateški in lokalni ravni, so poleg omogočanja dostopnosti gradiva tudi dejavnosti na področju razvoja bralne kulture, če pomen bralne kulture razumemo kot pozitivno vrednotenje kulture branja posameznika oz. skupnosti. Bralna kultura posameznika, ki vključuje obvladovanje bralnih veščin, (kritičnega) razumevanja prebranega, pojmovanja branja kot vrednote in motiviranosti za branje, je v tesni povezavi z bralno kulturo okolja, ki naj

bi spodbujalo razvoj branja na različnih ravneh, kar je prav poseben izziv za sodobne družbe v kontekstu aktualnih razmer na področju hitrega razvoja digitalnih tehnologij.

Razvoj bralne kulture v knjižnici

Namen promocije branja v knjižnici je spodbujanje zavesti o pomenu branja, pozitivne podobe branja in razvoj programov za spodbujanje branja:

- strategija načrtovanja pri oblikovanju programov za razvoj bralne kulture
- opredelitev kakovostnega branja
- kriteriji oz. merila vrednotenja in/ali kazalniki uspešnosti aktivnosti za promocijo branja (kakovost, število uporabnikov, vprašalniki uporabnikom itd.)
- aktivnosti za promocijo branja in spodbujanje bralne kulture
- programi za spodbujanje bralne kulture

Programi za spodbujanje bralne kulture v Mestni knjižnici Ljubljana:

V knjižnicah branje spodbujamo z različnimi dejavnostmi, med njimi s projekti za spodbujanje branja, bralnimi skupinami in drugimi aktivnostmi na področju branja ter z literarnim programom, pogovori z avtorji, okroglimi mizami na temo branja itd. Med projekti za spodbujanje branja v MKL izvajamo na primer bralni projekt za odrasle Mesto bere, med drugimi bralnimi projekti za odrasle je na primer projekt Znani berejo in priporočajo, dodatne druge oblike spodbujanja bralne kulture v MKL zajemajo bralne skupine, priporočilne sezname, literarni program itd.

Svetovanje za branje

Svetovanje za branje je osnovna dejavnost splošne knjižnice, s katero MKL hkrati odgovarja na bralno potrebo bralcev leposlovja ter promovira branje kot dialoško dejavnost, vpeto med literaturo in bralčevo življenjsko situacijo. Knjižnica s svetovanjem za branje neposredno izpolnjuje dva od petih Ranganathanovih zakonov bibliotekarstva, in sicer: *vsakemu bralcu njegovo knjigo* ter *vsaki knjigi njenega bralca*. Svetovanje za branje je na uporabnika naravnana (Sarics, 2005) večplastna dejavnost, ki vključuje referenčni pogovor med bralcem in knjižničarjem, lahko pa je omejena zgolj na priporočilne sezname literature ali objavo anotacij posameznih del. Svetovanje za branje poteka na osebni ravni ne glede na komunikacijski kanal ter zahteva od zaposlenih v knjižnici dobro poznavanje literature in hitro ugotavljanje bralčeve potrebe z namenom izbire ustreznega gradiva.

Bralne skupine

Bralne skupine so organizirane skupine odraslih, ki jih družijo zanimanje za branje in knjige ter pogovor o njih. Mestna knjižnica Ljubljana v svojih enotah organizira njihova srečanja, vodijo jih bibliotekarji, zunanji strokovni sodelavci in prostovoljci.

Bralne skupine so odlični primer za uresničevanje ene od temeljnih knjižničnih vlog, kot so opredeljene v Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (2018): spodbujajo bralno kulturo in bralno pismenost odraslih bralcev. Potekajo z namenom spodbujanja »branja kot estetske, etične, terapevtske in sprostitvene izkušnje« in s tem nudijo ustvarjalni in osebni razvoj ter kakovostno preživljanje prostega časa posameznika.

Voditelji skupin za branje izbirajo kakovostna leposlovna dela svetovnih in slovenskih avtorjev, večinoma sodobnih, in s tem pripravijo izhodišče za razgibana pogovorna srečanja. V bralnih skupinah udeleženci izmenjujejo bralne izkušnje, spodbujeni so h kritičnemu mišljenju, izbira knjig pa narekuje tako užitek pri branju kot tudi razvoj bralnih interesov in bralne pismenosti. V skupinah se širi pozitiven odnos do branja in se tkejo vezi med udeleženci. Skupine lahko delujejo v tujem jeziku (denimo: angleščina, francoščina in nemščina) in s tem ko imajo udeleženci možnost branja in pogovora v izbranem tujem jeziku, knjižnica uresničuje svojo izobraževalno vlogo.

Za delovanje bralnih skupin bi bilo zagotovo zelo koristno imeti naraščajočo bazo naslovov kakovostnih leposlovnih del, s čimer bi se obenem lahko promovirala tudi sama knjižnična dejavnost vrednotenja leposlovja. Baza naslovov bi služila kot pomoč in ne kot edina možnost izbire.

5.2 Kakovost knjižne produkcije

Ne glede na to, da debata o kakovosti nabave knjižnega gradiva v knjižnicah poteka že več kot desetletje, je dejstvo, da vsak založnik, ki se načrtno loti izdajanja žanrskih knjig, lahko računa na to, da bo večino izdajateljskih stroškov lahko še vedno pokrili s prodajo svojih knjig v knjižnicah. Čeprav so knjižnice po letu 2008 zabeležile upad prejema sredstev, namenjenih za nakup knjižničnega gradiva, so še vedno asistirale pri pojavu in tudi vzponu nekaj založb, ki so specializirane za izdajanje nizkokakovostnega knjižnega programa žanrske literature, ki večinoma temelji na prevajanju zastarelih ljubezenskih romanov. Ti v državah izvora v knjigarnah že zdavnaj niso več na voljo, vendar pa se lahko vseeno (predvsem zaradi nizkih stroškov pravic in nizkih stroškov prevajanja, ki ga večinoma opravljajo začetniki) zelo solidno tržijo v knjižnicah v trdi izdaji ter po ceni, višji od 30 evrov, na drugih (knjigarniških in neknjigarniških) lokacijah pa se tržijo v broširani različici s ceno nekaj več kot deset evrov (Rugelj, 2019).

Založniška produkcija je s tega vidika kot »zabavna industrija«, ki je racionalna v ekonomskem smislu, z vidika »bralnih kultur«⁷ pa ne prispeva kaj dosti. Knjižnice z nabavo manj zahtevnega leposlovja spodbujajo večjo izposoj, ne pa tudi kakovostnega branja. Treba se je boriti proti temu, da bi knjižnice postale samodejni privesek takšne produkcije, ki učinkuje tako, da še povečuje prepad med »profesionalno izobraženo elito« in bralci, ki so prepuščeni homogenizaciji in nižanju kvalitete knjige s slabo pripravljenimi izdajami, površnimi prevodi, varčevanjem pri lektorjih in korektorjih in intelektualno zahtevnostjo (ameriške) množične kulture (Breznik, 2005). Opažamo lahko, da se tudi zahtevnejše založbe zatekajo k izdajanju prodajno privlačnejših naslovov, za katerimi stojijo prepoznavna imena, pri prevodih pa se držijo preverjenih uspešnic avtorjev, ki se v tujini ali pa v Sloveniji že tradicionalno dobro prodajajo.

Tudi vse pogostejši in dostopnejši načini izdajanja knjig, vedno večje število izdaj na trgu in zmanjševanje količine javnih sredstev za njihov nakup v knjižnicah so dejstva, ki kažejo na potrebo po odločanju in usmeritve glede tega, koliko in katere knjige naj bi splošne knjižnice nakupile, dokupile in uvrstile v svojo zbirko. Vrednotenje v knjižnicah mora potekati neodvisno od tržnega parametra, ki je populistično usmerjen in hkrati neodvisno od medijskega izpostavljanja ter literarnih nagrad. Čeprav je z vidika založnikov in knjigotržcev knjiga razumljena kot tržni produkt, posega njena vsebina v povsem drugo sfero – izobraževalno, znanstveno ali kulturno. Kljub temu da javne knjižnice delujejo v javni sferi, so kriteriji za uspešno delovanje pogosto osnovani podobno kot tržni kriteriji. Pri tem se ob osredotočanju na kvantitativne rezultate (npr. število izposoj) pozablja na dejstva, da izposojena knjiga še ne pomeni prebrane knjige in da številke ne pokažejo, ali gre za branje lažje ali zahtevnejše literature. Pod pritiskom doseganja kvantitativnih rezultatov (ki jih je, kot kažejo tudi sezname najbolj izposojanih knjig v knjižnicah, najlažje doseči s številčnimi izposojami »best-sellerjev«) so »javne knjižnice pred izbiro, ali se bodo spremenile v »izposojevalnice« ali pa bodo še naprej razvijale cilje, ki izhajajo iz njihovega javnega poslanstva, zlasti zmanjševanje kulturne revščine« (Breznik, 2005).

---

⁷ V raziskovalnem projektu »Bralne kulture v novih razmerah založniške produkcije«, na podlagi katerega je nastala knjiga Knjižna kultura, avtorji vpeljejo izraz »bralne kulture«, ki upošteva različne izraze bralnih navad, kot jih podpirajo in razvijajo slovenski založniki in splošne knjižnice, ter različne poglede na kulturno politiko.

Branje uspešnic, h kateremu nas nagovarja medijska promocija knjig in nam s tem kroji literarni okus, nas v večji meri sooča s trivialnostjo, ne pa z literarnostjo in njenimi umetniškimi procesi. S trivialno književnostjo se je uresničila Goethejeva napoved o bralcu potrošniku, ki svobodno uživa v tem, da mu ni treba presojati ali poglobljeno razmišljati, saj prepozna končni namen romanesknega dogajanja v dogodkih in literarnih likih, ki so prav tako nepoglobljeni. Glede na to prepričanost je stvaritev (mnogokrat uspešnica), ki ustreza sprejeti normi, tipizirana in ponovljiva (Zupan Sosič, 2011). Izpostavljanje kakovostnejše literature vseh zahtevnostnih stopenj spodbuja bralce, da pogosteje ali postopoma posežejo tudi po kompleksnejših romanih, ki jih morda sami oziroma brez priporočila ne bi našli ali izbrali. Šele s promocijo kakovostnejše književnosti lahko pokažemo različne možnosti branja. Z branjem zahtevnejših romanov pa se poglobljajo bralčevi uvidi, ki nastajajo iz medsebojnega razmerja med literarnim delom in bralcem, ko le-ta zazna različne možne vrednostne sestavine literarnega dela – od spoznavnih prek etičnih do estetskih.

Kot javne ustanove so splošne knjižnice dolžne zagotoviti različne vrste gradiva (po formi, vsebini in stopnji zahtevnosti) vsem prebivalcem lokalnega okolja. Naloga knjižničarjev pa je, da med vsem gradivom priporočamo, promoviramo in aktiviramo tisto gradivo, ki smo ga ovrednotili kot kvalitetno.

Vrednotenje bi pri tem opravljalo pomembno vlogo, saj bi se na ta način vzpostavila sistematična in bolj poglobljena kvalitativna presoja, ki bi bila usmerjena k izpostavljanju kakovostnejših, kulturno pomembnejših knjig, ki pripomorejo h kulturni vzgoji in razvoju bralcev v kompetentne bralce, ki so sposobni razločevanja med nezahtevno trivialno in zahtevnejšo umetniško literaturo in izgubljajo zadržke pred poseganjem po slednji.

Mestna knjižnica Ljubljana

Skupina, ki bo opravljala vrednotenje literature za potrebe knjižnic, si prizadeva, da znotraj slovenske založniške produkcije zajame letni pregled izdaj izvirnih in prevedenih družbenih romanov, ki jih tudi ovrednoti za potrebe knjižničnega sistema nabave, priporočanja in izpostavljanja kakovostne literature bralcem. Glede na okoliščine lahko MKL vključi v vrednotenje tudi druge literarne zvrsti.

5.3 Vrednote in vloge literature

Literatura posega na več kompleksnejših področij človekovega delovanja – od tega, da je del izobraževalnih procesov do njene ravno tako nezanemarljive vloge pri preživljanju prostega časa, sprostitvi in zabavi. Branje in raba knjig hkrati oblikuje in je tudi samo odvisno od vrednot zgodovinskega in kulturnega okolja.

Splošna filozofska aksiologija ugotavlja, da obstaja več vrst vrednot. Eden izmed vodilnih teoretikov, Nicolai Hartmann, kot navaja Kos (2001), deli vrednote na dve obsežni vrsti: prva zajema vse vitalno praktične in življenjsko pomembne vrednote, druga vrsta pa je območje t. i. duhovnih vrednot. Med slednje sodijo spoznavne, etične in estetske, ki se izražajo tudi skozi literaturo:

- **Spoznavne vrednote** se določajo s spoznavnim obzorjem določene dobe, družbe, družbeno-zgodovinskih odnosov, religije, kulture in vsega drugega, kar utemeljuje spoznavanje v okvirih duha časa. Zato ne morejo imeti za vse bralce enakega pomena, poleg tega se s tokom časa njihov položaj spreminja. Kar je ob nastanku literarnega dela imelo veliko spoznavno težo, se s časom zmanjša ali celo izgubi vrednost (Kos, 2001). To nam obenem nalaga, da delo presojamo tudi v njegovem izvornem kontekstu (npr. subverzivnost v določenem okolju in času) in da tudi za sodobna dela upoštevamo

kontekst in spoznavno vrednost, ki jo prinaša, ko skuša svoje okoliščine presepati in motriti z distance.

- **Etične vrednote:** etično-vrednostna komponenta je v literaturi izrazito relativna. S tokom zgodovinskega časa etične prvine spreminjajo svoj prvotni pomen, včasih postanejo nesprejemljive, tako da jih nadomestijo v bralčevi zavesti nove. Takrat se bralec opredeljuje iz čisto novih zgodovinskih, družbenih in ideološko-etičnih obzorij. Bolj dolgotrajno seveda učinkujejo literarna dela, ki imajo obsežnejšo in stalnejšo etično komponento, ki je manj podvržena historičnim spremembam – vendar pa tudi za taka dela ne moremo trditi, da so nadčasovna in absolutna. Izraz etičen zajema poleg moralnih stališč tudi svetovnonazorska, politična, socialna in religiozna, kar je v skladu z dejstvom, da je prvotni grški izraz »éthos« označeval šege, običaje, nravi, torej sleherno človekovo razmerje do sveta, ki je bilo normativno urejeno, določeno in obvezno (Kos, 2001).
- **Estetske vrednote:** kot pri prejšnjih dveh tudi tukaj vlada relativnost. Učinek estetskih prvin, ki so v besedno umetnino prešle ob njenem nastanku, se z literarno-estetskim razvojem lahko močno spremeni. Večidel se izbriše ali obledi, v izjemnih primerih se lahko šele pozneje zares pojavi, aktivira in zablesti. Takšne spremembe v estetski vrednosti postajajo očitne zlasti v sodobni književnosti, kjer so estetske novosti v podobi inovacij vedno bolj pogoste. Predmet estetskega stališča so predvsem čutne lastnosti predmeta, v besedni umetnini torej ustrezne oblike vsebine, pa tudi notranje in zunanje forme. Take oblike so lahko pozitivne ali negativne, lahko govorimo o lepem ali o grdem, oboje pa ima lahko estetsko funkcijo (Kos, 2001).

Kos (2001) nato dodaja še:

- **Umetniškost** kot absolutna vrednota literature. Nanaša se na vrednost temeljne literarno-umetniške strukture, ki po literarni fenomenologiji obstaja v literarni umetnini kot njeno posebno umetniško bistvo. Za takšno strukturo je odločilno, da povezuje v eno samo enoto spoznavno, etično in estetsko razsežnost. Ta enota ima celosten pomen, predstavlja primer posebne »totalitete«. Umetniškost je tista plast literarnih del, katere vrednost je najmanj odvisna od zunajliterarne realnosti, saj je ne tvori razmerje s kako stvarno realiteto, ampak obstaja zgolj iz razmerij med spoznavno, etično in estetsko razsežnostjo znotraj literarnega dela. Zato je najmanj podvržena historičnim spremembam.

Poleg spoznavne, etične in estetske funkcije literature, ki se združuje v enoten učinek skozi »umetniškost«, prevzema literatura skozi proces branja tudi druge vloge:

- O **terapevtski funkciji literature** lahko govorimo v splošni knjižnici v kontekstu bibliopreventive, neformalne biblioterapije ter svetovanja za branje kot eni od temeljnih dejavnosti splošne knjižnice. Bibliopreventivo omenja Opler (1969) v povezavi z namenom biblioterapije poleg diagnostične, klinične in razvojne biblioterapije. V kontekstu splošne knjižnice lahko govorimo o neformalni biblioterapiji, ki pomeni bibliotekarjevo dejavnost, ki je vede ali nevede vezana na pozitivne učinke literature (Špoljar, 2003). Online Dictionary for Library and Information Science (ODLIS)⁸ sicer opredeljuje biblioterapijo kot uporabo knjig, izbranih glede na vsebino, v načrtnem bralnem programu za zdravljenje bolnikov, ki trpijo za duševnimi boleznimi in čustvenimi težavami; priporoča tudi prisotnost psihoterapevta. Geslo (biblioterapija) je v ODLIS povezano s pojmom svetovanje za branje (readers' advisory), ki je opredeljeno kot dejavnost splošne knjižnice za bralne potrebe odraslih uporabnikov.

---

⁸ Dostopno na: https://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_b.aspx

Specializiran bibliotekar lahko predlaga posebne naslove, sestavlja bralne sezname glede na obliko, vsebino in predmet, uči uporabnike uporabljati knjižnico; deluje tudi kot povezovalac z drugimi organizacijami za izobraževanje odraslih v lokalni skupnosti⁹.

- **Sprostitutvena funkcija literature:** branje omogoča učinkovito sprostitev. Branje ima zelo podobne učinke kot meditacija, saj se ob branju sprostijo mišice, zniža se krvni tlak, telo se umiri in sprosti. Jones (2019) navaja raziskavo, v kateri so ljudem naložili stresne naloge in jim nato naročili, naj se ukvarjajo s »sproščujočo« dejavnostjo: branje, poslušanje glasbe, pitje toplega napitka ali igranje videoigrice; ko so nato izmerili stresni hormon kortizol v krvi oseb, ki so sodelovale v eksperimentu, so ugotovili, da je raven kortizola pri bralcih najbolj upadla, in sicer povprečno za 68 odstotkov. Izboljšanje je pri bralcih potekalo precej hitro: potrebnih je bilo le šest minut zatopljenosti v knjigo za znižanje srčnih utripov in ublažitev napetosti v mišicah.

5.4 Metodologija vrednotenja leposlovja

Presojanje oziroma vrednotenje leposlovja pristopa do literarnega dela kot celostne besedne umetnine. Pri tem namenja pozornost trem kvaliteta oz. ravnem leposlovne literature, skozi katere se izraža skupno bistvo besedne umetnine. Po Kosovi Literarni teoriji (2001) so to spoznavna, etična in estetska raven. Predmet obravnave pa je torej struktura, v kateri se vse ravni medsebojno podpirajo in združujejo v organsko celoto, s posebnim ozirom na sredstva, s katerimi delo dosega takšen učinek. Vendar pa spoznavna, etična in estetska dimenzija niso vselej enako razvite in skladno porazdeljene. Večidel je literarno-umetnostna struktura razvita tako, da ena njenih komponent prevladuje nad drugimi, nikakor pa ne more biti v literaturi prisotna samo ena funkcija, saj v tem primeru delo ne ohranja svojega literarno-umetniškega ustroja.

5.4.1 Izhodišča za vrednotenje leposlovja

Na podlagi tega izhodišča se v procesu vrednotenja osredotočamo na način, kako se v posameznem literarnem delu izražajo tri ravni literature, ki pa se morajo medsebojno podpirati kot celostna umetnina in ne zgolj skupek posameznih izoliranih kriterijev, saj dosegajo poln učinek šele v povezanosti:

1. Vsebina oziroma spoznavna raven

Ponovna osvetlitev, lahko tudi potujevanje vsakdanjih in nezaznavnih doživljanj, ki na novo angažira bralca v premisleku do doživetega. Lahko se nanaša tako na metafizične poteze kot na razumevanje človeškega intimnega doživljanja ali družbenega stanja oziroma procesov. S tem prinaša spoznanje, ki pa ga lahko sproži le umetniška obdelava teme.

2. »Teza« oziroma etična raven

Vpliv na bralčevo razmerje do sebe in sveta. Razširitev vsebinske obravnave na način, s katerim literarno delo do sveta zavzame stališče, aktivni odnos in na novo angažira bralca v premisleku do doživetega.

3. Slog in jezik oziroma estetska raven

Pozornost, ki je namenjena načinu upovedovanja teme; raba inovativne zgradbe, ki prepleta literarne postopke in raziskuje načine predstavljanja zgodbe, s tem da dosega enoten učinek. Spretna, ustrezna in inovativna raba jezikovnih orodij, ki podpirajo tako slog kot vsebino in predstavlja odmik od utečenega izraza.

---

⁹ Dostopno na: https://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_r.aspx#readersadvisory

5.4.2 Proces vrednotenja

Prva raven izbora

Skupina, ki bo opravljala vrednotenje literature za potrebe knjižnic, si prizadeva, da znotraj slovenske založniške produkcije zajame letni pregled izdaj izvirnih in prevedenih družbenih romanov, ki jih tudi ovrednoti za potrebe priporočanja in izpostavljanja kakovostne literature bralcem. Glede na okoliščine lahko strokovni odbor vključi v vrednotenje tudi druge literarne zvrsti. V tem dokumentu smo predvidevali uporabo naslednjega kriterija na prvi ravni izbora: tiskane knjige, izdane v določenem časovnem okviru (tekoča produkcija), besedilo v slovenskem jeziku (prevodno in izvirno leposlovje), družbeni romani (lc=a1), leposlovje za odrasle (ta=m).

Prva raven izbora se lahko prilagaja glede na pričakovano zmogljivost strokovnega odbora, ki bo to vrednotenje izvajal (predviden obseg gradiva, ki ga bo zajelo v vrednotenje) in usmeritev h gradivu, za katerega se pojavlja večja potreba po vrednotenju (literarne zvrsti, kjer je vrednotenje najbolj smiselno izvajati, kot so družbeni romani, leposlovje slovenskih avtorjev ...). Obseg in izbor del, ki so uvrščena v obravnavo, je odvisen tudi od organizacije dela strokovnega odbora, ki je v tem dokumentu podrobneje opredeljena v posebnem poglavju in se lahko tudi razlikuje od dejanskega stanja, ko bodo znane kadrovske in finančne zmožnosti za izvajanje procesa vrednotenja.

Po podatkih Centra za razvoj knjižnic NUK (CeZaR) trend izdajanja v slovenski založniški produkciji od leta 2011 sicer nekoliko pada, še vedno pa leposlovje obsega med 1500 in 1800 izdanih naslovov letno¹⁰. Zastavljeni cilji v prvi fazi razvoja vrednotenja se osredotočajo na najbolj zastopano, iskano in v 21. stoletju še zmeraj najbolj priljubljeno literarno zvrst – roman. Pri izdajanju romanov lahko glede na podatke iz naše baze za zadnjih 5 let pričakujemo izid med 550 in 650 naslovov letno, družbenih romanov pa med 310 in 350 naslovov.

Druga raven izbora

Druga raven izbora izmed družbenih romanov pri približnem pregledu gradiva najprej izloči še ponatise, nato pa poteka po kriteriju umetniškosti. V vrednotenju so zajeta tista dela, v katerih je močnejše izražena umetniška težnja na vsebinski in oblikovni ravni, ki se ji del (nikakor pa ne celota) žanrskih romanov odreka.

Ta raven izbora v ožji izbor prepušča dela, pisana z namenom estetske obravnave teme, ki se ne zgolj držijo, ampak tudi presegajo morebitne žanrske okvire, v katerih nastajajo. Iz obravnave pa so tako izključena dela, ki so serijsko pisana in objavljena po znanih vzorcih (množično producirane izdaje kriminalk, ljubezenskih romanov, zgodovinskih serij in romanc, biografskih romanov in spominov), ki jih običajno označujemo kot trivialno književnost. V takšnih literarnih delih avtorji ne težijo po umetniški vrednosti, ampak se s trivialnostjo prilagajajo uveljavljenim modelom in skušajo zadostiti okusom širših množic (Zupan Sosič, 2017). »Lahkotno branje« ponuja stereotipe, poenostavljeno dogajanje, naivno idealiziran pogled na svet in navidezni občutek pomirjenosti ob večno srečnem koncu, zato nadrobnejše analize takšne strukture niti niso potrebne (Zupan Sosič, 2011).

Ob upoštevanju tega kriterija, ko od letnega povprečja izdanih družbenih romanov odštejemo povprečno število letno izdanih trivialnih romanov (glede na povprečno letno izdajo založb in samozaložb s takšnim programom), bi za delovno število lahko vzeli okvirno 200-250 naslovov letno (oziroma 16-21 naslovov mesečno). Pri drugi ravni izbora je potreben natančnejši pregled

¹⁰ https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/knjiga/knjige_brosure.pdf

gradiva kot na prvi ravni, vendar pa se pri klišejskih žanrskih delih hitro izkaže, da ne dosegajo naših izhodiščnih kriterijev za vrednotenje leposlovja, v primeru dvoma pa je takšno delo prepuščeno naprej v izbor za poglobljeno branje. Izbor poteka v sodelovanju med službo za nabavo in obdelavo gradiva v MKL ter strokovnim odborom.

Tretja raven izbora – vrednotenje

Na podlagi poglobljenega branja in zgornjih kriterijev za vrednotenje (poglavje 5.4.1) strokovni odbor skozi debato in argumentacijo na sestankih prispe do odločitve, ki jo poda skupaj z obrazložitvijo za vsako ocenjeno delo. V premisleku, debati in obrazložitvi se člani posamezno in v razpravi osredotočijo na vse tri ravni literature, skupaj z učinkom, ki ga delo dosega kot celota. Izpostavijo in opredelijo se tako do izražene sporočilnosti, kot do učinkovitosti ustvarjalnih postopkov (slogovna izvirnost, fabulativna prepričljivost idr.). Za končno oceno je določeno minimalno število članov strokovnega odbora, ki naj sodelujejo v procesu vrednotenja, kot je na primeru dveh modelov vrednotenja predvideno v poglavju o organizaciji dela (5.5).

Ocene podaja z numerično lestvico od 3 do 5 (dela z oceno 1 ali 2 se po zgledu Pionirske vnaprej ali pa naknadno izločijo iz podrobnejše obravnave) in dodatno kategorijo 5+ oziroma 5V za vrhunsko ali presežno. Opredelitve posameznih ocen so opisane v Prilogi 1. Možne so tudi opisne lestvice (dobro, odlično, vrhunsko) ali simboli. Strokovni odbor ocenjuje tudi založniško delo in obrtniško kakovost izdelka, kamor sodi tudi lektorsko delo, prevod, zunanja oprema, grafična postavitve in tisk, ugotovitve pa zapiše kot opombo k delu.

5.5 Organizacija dela

Organizacija dela je odvisna od ustanovitve Centra za promocijo branja odraslih (formalne opredelitve kadra, prostora, obsega dela, kompetenc ...), ki bo oblikoval konkretne točke programa (letnega, strateškega ...), in ne toliko od teoretske zasnove. Zato v tem poglavju dokument ponuja le nabor elementov, s katerimi opozarja, npr. kaj vse je treba za delovanje vrednotenja ustanoviti, urediti, določiti in na kaj vse morajo biti dejavniki vrednotenja pozorni, da izkoristijo potenciala tega početja ter se izognejo zapletom, ki bi korist vrednotenja rušili.

Ti elementi so:

5.5.1 Strokovni odbor

Sestava, mandati, struktura, obveznosti in kompetence, način in pogoji dela:

- Strokovni odbor je pristojen za izvajanje vrednotenja knjig. Sestavljen je iz notranjih in zunanjih članov. Vsi člani so strokovnjaki, ki so pri svojem delu neodvisni in niso vezani na nobena navodila in usmeritve.
- Notranji člani strokovnega odbora (v nadaljevanju SO) so lahko samo osebe, zaposlene v MKL. Notranji člani so zaposleni v Centru in v drugih organizacijskih enotah MKL.
- Zunanji člani SO so osebe, ki jih predsednik strokovnega odbora s soglasjem direktorja povabi k sodelovanju v SO in sodelovanje sprejmejo.
- Mandat notranjih članov SO je vezan na delo v MKL in lahko nastopi z dnem zaposlitve člana.
- Mandat zunanjih članov opredeli Center, zaželeno je permanentno sodelovanje.
- SO je sestavljen iz 11 članov, pri čemer mora biti zunanjih članov vsaj 5 (o spremembi števila članov odločata soglasno predsednik strokovnega odbora in direktor s posebnim sklepom).

- Osnovna naloga SO je vrednotenje književnosti – korpus, ki je za posamezno obdobje dogovorjen. Za začetek dejavnosti vrednotenja v MKL so izbrani t. i. »družbeni romani«.
- SO obravnava le dela, glede katerih so notranji člani SO soglasni, da so primerni za obravnavo glede kakovosti.
- Vsi člani SO imajo dostop do del, kot so opredeljena v prejšnjem odstavku.
- Vsak član SO ima en glas, pri čemer so glasovi enakopravni.
- Center določi sistemizacijo, število, kadrovsko strukturo, delovne obveznosti in pristojnosti članov SO.

5.5.2 Časovnica (časovni okvirji, tekoča produkcija)

Časovnica je v veliki meri odvisna od namena vrednotenja:

- izgradnja MKL zbirke odličnih knjig (model 1 ali model 2)
- podeljevanje priznanja (nagrade) najboljšim knjigam v MKL zbirki najboljših (model 2)

5.5.3 Branje (poglobljeno, ne informativno)

- Opredelitev obveze branja (opravilo v delovnem času, opravilo doma),
- opredelitev časa za branje (npr. povprečje časa, ki je potreben za eno knjigo),
- opredelitev količine branja enega bralca za določeno obdobje (npr. število knjig na mesec) za vzdrževanje kakovosti vrednotenja.

5.5.4 Modeli izvedbe vrednotenja

V Prilogi 2 in 3 sta opisana dva možna modela izvedbe vrednotenja književnosti za odrasle.

5.5.5 Finančna sredstva

Kompetence delovne skupine za podporo sistemu vrednotenja književnosti za potrebe knjižnic obsegajo teoretske osnove, pravne podlage, preglede že obstoječih praks in predstavitev možnih izvedb. Šele formalna ustanovitev Centra za promocijo branja odraslih pa bo imela osnovo za pripravo finančnih in drugih okvirov delovanja. Opozorila na potrebo po finančnem ovrednotenju so dodana k posameznim poglavjem.

5.6 Tehnična podpora

5.6.1 Računalniški program za zbiranje podatkov (ocenjevalnik)

Za priročno delo strokovnega odbora je priporočljiv računalniški program za zbiranje podatkov – ocenjevalnik (za razvoj programa je potrebno predvideti finančna sredstva). Kot primer je na voljo model Pionirske za vrednotenje knjig za otroke in mladino, ki je nastal leta 2017 in omogoča:

- individualno dostopanje do sistema prek računalnika, mobilnega telefona,
- individualen vnos ocene,

- individualen vnos opomb o knjigi (gesla, opozorila na posebnosti in napake, druge opombe h knjigi),
- individualen vpogled v število bralcev za posamezni naslov in v opombe,
- administriranje (pregled povprečne ocene posameznega naslova, števila bralcev posameznega naslova, pregled opomb, možnost statistične obdelave),
- možnost dopolnjevanja programa glede na potrebe skupine.

Ocene, pridobljene z ocenjevalnikom, so le osnova za razpravo v procesu vrednotenja.

V Prilogi 4 je predstavljen primer ocenjevalnika Pionirske.

5.6.2 Katalog COBIB.SI

V vzajemni katalog COBIB.SI vnašamo formalne in vsebinske podatke o posamezni publikaciji, ki so pomembni za njeno identifikacijo. Osnovne bibliografske podatke vnašamo v blok glavnega opisa - 2XX (naslov, odgovornosti, izdaja, založništvo, leto izida, fizični opis, zbirka) ter v blok za podatke o odgovornosti – 7XX (avtorstvo).

Vrednotenje leposlovnih del je v večji meri povezano s podatki, ki opredeljujejo vsebino publikacije.

Z vsebinsko obdelavo knjižničnega gradiva so povezani naslednji bloki v formatu COMARC/B: 1XX - v blok za kodirane podatke vnašamo šifrirane podatke o jeziku besedila, literarni zvrsti in namembnosti, tj. skupini bralcev, katerim je delo namenjeno;

3XX - v bloku za opombe je polje 330 namenjeno vpisu anotacije oz. povzetka vsebine literarnega dela, v polje 333 se lahko vnašajo podatki o uporabnikih, v polje 334 pa se vpisuje literarna nagrada, ki jo je avtor za obdelani naslov prejel;

6XX - v blok za vsebinsko analizo vnašamo predmetne oznake v polja od 600 do 610 ter vrstilec Univerzalne decimalne klasifikacije v polje 675.

Predlogi za vpis podatkov v katalog so navedeni v Prilogi 5.

993 – polje z lokalno definirano vsebino je namenjeno vnosu podatkov, za katere sicer v formatu COMARC/B ni posebnega polja ali podpolja. Podatke o procesu vrednotenja v MKL lahko vnesemo v posamezno podpolje 9931. Izbor ter ocene vrednotenih del se z dogovorjenimi kodami zabeležijo v katalogu, tako da jih lahko z ustrezno iskalno predpono (bi=) in izbrano kodo tudi poiščemo. Podatki so namenjeni sodelujočim v procesu vrednotenja, ki potrebujejo podatke o leposlovnih delih, izbranih za vrednotenje.

Delovni predlog za oblikovanje šifranta v ponovljivem podpolju 9931, ki vključuje tudi letnico, je predstavljen v Prilogi 6.

Delovni predlog za vnos podatkov o procesu vrednotenja leposlovja v katalog MKL:

V nabavni službi se na spremni list za leposlovno delo zabeleži, ali je delo predlagano za vrednotenje. Katalogizator vnese podatek v podpolje 9931 kot »Vrednotenje – prvi izbor LLLL«. Administrator za vrednotenje periodično (npr. dnevno/tedensko/mesečno) pregleduje izbrane naslove ter se v sodelovanju z strokovnim odborom odloči, ali se predlagane naslove s strani SPOK uvrsti v seznam za vrednotenje ter v podpolje 9931 vnese podatek »Vrednotenje – končni izbor LLLL« in organizira delo. Nato sledi proces vrednotenja. Ko posamezno delo prejme oceno, se le-ta vpiše v novo podpolje 9931.

Z iskalno predpono »bi=« ter vpisano kodo poiščemo dela, ki so v postopku vrednotenja ali ocenjena v posameznem letu, npr. »bi=vreddob«. Na to polje lahko vežemo tudi povezavo do seznama vrednotenih oz. ocenjenih del, ki se lahko prikazuje med novostmi na spletni strani MKL.

Ocena posameznega dela se s standardno formulacijo lahko vnese v podpolje 333a, tako da je vidna tudi v izpisih zadetkov v COBISS+.

5.7 Promocija

Kakovostna literatura v knjižnični zbirki je pomemben dejavnik pri promociji bralne kulture in ki posredno pripomore k ustvarjanju pozitivne podobe knjižnice v javnosti. Da bi to dosegli in ohranjali, moramo tudi pri promociji vrednotenja literature za odrasle dobro načrtovati in prepričati javnost, da je to potrebno in da kakovostna literatura pripomore k vzgoji dobrega bralca in kupca knjig. V MKL že sedaj redno izvajamo promocijo knjig za odrasle na spletni strani MKL: priporočamo v branje, predstavitev knjižnih novosti na družbenih omrežjih (FB MKL, Instagram, Twitter), z rednimi sodelovanji na portalu Dobreknjige.si, poletnimi bralnimi akcijami, pogovori o knjigah v javnosti, sodelujemo pa tudi pri različnih nacionalnih projektih, kjer javnosti priporočamo literaturo, vredno branja.

5.7.1 Sodelovanje in partnerstvo

Pri spodbujanju bralne kulture in izvajanju programov s področja promocije branja je pomembno tudi sodelovanje z različnimi partnerji tako v lokalnem kot v nacionalnem ter tudi širšem, mednarodnem okolju. Na posameznih področjih promocije branja in literature se povezujemo z avtorji, prevajalci, literarnimi kritiki, založniki, pisateljskimi društvi (Društvo pisateljev, PEN), stanovskimi združenji (Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Sekcija za splošne knjižnice, IFLA) in drugimi deležniki s področja knjige, branja, kulture (Ljubljana mesto literature, Dobreknjige.si, Javna agencija za knjigo, ICORN).

5.7.2 Zagovorništvo

Namen zagovorništva vrednotenja književnosti je predstavljanje vrednotenja književnosti kot smiselne in potrebne dejavnosti za optimalno referenčno dejavnost na področju kakovosti leposlovja (promocija branja, bralno svetovanje uporabnikom) in hkrati predstavljanje dejavnosti kot potrebne in koristne za pridobivanje finančnih virov in podpore v javnosti.

Najverjetnejši zagovorniki vrednotenja so tisti, ki:

- so aktivno vključeni v lokalno skupnost,
- verjamejo, da je zaznavanje in promoviranje dobre literature pomembna in potrebna dejavnost splošne knjižnice,
- prepoznavajo in priznavajo vlogo knjižničarjev v okviru njihovega dela in kompetenc glede strokovne in objektivne presoje.

Potencialni zagovorniki vrednotenja so lahko:

- člani knjižničnih in strokovnih svetov,
- predstavniki ustanovitelja javnega zavoda,
- predstavniki drugih organizacij v lokalni skupnosti
- partnerji knjižnice,
- »prijatelji knjižnice«,
- zaposleni v knjižnicah, ne glede na vrsto le-teh,
- študentje bibliotekarstva, primerjalne književnosti,
- zainteresirani uporabniki,
- znana imena s področja kulture (umetniki, pisatelji...),
- z drugih družbenih področij – politike, gospodarstva, športa, medijev...,
- predstavniki založnikov...

Knjižnica (Center za promocijo branja odraslih) mora biti na področju zagovorništva aktivna, z jasno izdelano strategijo ter vzdrževati stalno komunikacijo z zagovorniki dejavnosti, pa tudi promocijo te dejavnosti na najrazličnejše načine (poseben, dobro viden segment na spletni strani, objavlanje ovrednotenih naslovov, letaki...) v knjižnici in v širšem prostoru lokalne skupnosti.

Ključno sporočilo zagovorništva je prepoznavanje in promocija kakovostnega leposlovja za potrebe splošne knjižnice, ki je nujna in koristna dejavnost splošne knjižnice, ki jo lahko prepoznajo tudi zunanji deležniki. Nihče ne more prebrati vsega, potrebna je selekcija, da se izpostavi najboljše, na knjižnici je, da prepozna in izpostavi najboljše (Zagovorništvo, 2013).

5.7.3 Zaščita blagovne znamke

MKL se opredeli glede blagovne znamke.

Izbrano ime za vrednoteno zbirko/nagrado se kot blagovno znamko primerno zaščiti (ali registrira), (primer zaščite "zlata hruška"). Sama blagovna znamka (in z njo vrednotenje) naj bi gradila podporo in prepoznavnost tudi na nacionalni ravni (knjižničarska stroka, širši kulturni in izobraževalni prostor).

6 Dejavniki tveganja

Poleg prednosti, ki smo jih že navedli in jih prinaša vrednotenje književnosti za odrasle, lahko opredelimo tudi določene šibke točke in dejavnike tveganja.

Na razvoj modela vrednotenja književnosti za odrasle ali njegovo uspešno izvajanje v praksi lahko vplivajo različni dejavniki. Gre bodisi za splošne dejavnike in tveganja, ki izvirajo iz okolja, tveganja pri delovanju posameznih dejavnosti in storitev knjižnic ter njihovem razvoju. Tveganja so povezana s človeškimi viri, financiranjem, organizacijo ter s promocijo posamezne dejavnosti, v našem primeru vrednotenja književnosti za odrasle uporabnike.

Knjižnice s svojimi vsakodnevnimi rednimi dejavnostmi spodbujamo razvijanje bralne kulture oz. odnos do branja kot procesa in vloge branja pri razvoju posameznika in družbe. Tudi vrednotenje književnosti že v obstoječi praksi knjižnic poteka na različnih ravneh in je v knjižnicah del rednega delovnega procesa: od vrednotenja pri nabavni politiki in nakupu knjig, vrednotenja v procesu posredovanja informacij do vrednotenja pri svetovanju za branje.

Vsako formalno vrednotenje je izpostavljeno občutljivosti javnosti. V ta namen ima vrednotenje jasno opredeljen predmet in namen, kriterije in metodologijo vrednotenja ter strokovno in pravno zaščito kompetenc vrednotenja pri ustanovitelju.

Ko poudarjamo zaščito kompetenc in vlogo ustanovitelja, posebej izpostavljamo podporo lastne ustanove in stroke (tudi na nacionalni ravni), ki so pri morebitnem konfliktu najpomembnejša opora in zaščita.

Ena od najpomembnejših in najbolj konstruktivnih oblik zaščite pred tveganji je splošno plemenitenje bralne kulture, h kateri sodi tudi vzgoja za kritiko, kultura odobravanja vrednotenja ter kulturna komunikacija. Promocija branja zato vsebuje tudi promocijo drugačnih pogledov, kritične presoje in iskanja kakovosti. Knjižnica želi z vrednotenjem leposlovja za odrasle za potrebe knjižnice zainteresirani javnosti predstaviti dejavnost kot vrednoto in dodano vrednost.

Odrasli uporabniki knjige praviloma vrednotijo individualno. Razvoj modela vrednotenja književnosti zato zahteva temeljit razmislek z vidika uporabnikov in drugih ciljnih javnosti, njegove smiselnosti oz. smotrnosti in uporabnosti, pa tudi pretehtano odločitev za najustreznejši izvedljiv model vrednotenja književnosti v praksi – tudi glede na razmerje med oceno kadrovske in materialne virov ter pričakovanimi učinki.

Osnovna predpostavka vrednotenja književnosti za odrasle v splošnih knjižnicah je, da mora biti vrednotenje zavezano bralcem. Namen te dejavnosti ni izdelava literarnozgodovinskih modelov ali dajanja posebnega priznanja avtorjem, ampak prepoznavanje kakovostnih literarnih del, ki odražajo duha in dileme časa, in jih ponuditi bralcem v branje in razmislek.

Če izpostavimo nekaj morebitnih dejavnikov tveganja pri razvoju sistema vrednotenja književnosti za odrasle, lahko predvidimo naslednje možne dejavnike:

- nejasno definirano financiranje in ocena stroškov vpeljave in izvajanja modela vrednotenja književnosti;
- neustrezna promocija vrednotenja književnosti v širši javnosti (mediji, strokovna združenja, avtorji, založniki, strokovna društva) in med uporabniki knjižnice;
- možne različne interpretacije oblikovanja kakovostne knjižnične zbirke v povezavi z manj kakovostnim gradivom;
- razmerje med vloženimi sredstvi (kadrovske, finančne, organizacijske itd.) in pridobljenimi koristmi za knjižnico, uporabnike, širšo javnost;
- vprašanje nadaljnje razvoja modela vrednotenja književnosti (nagrada ipd.).

Knjižnice pogosto med svojimi šibkimi točkami izpostavljajo slabe finančne razmere, težave pri organizaciji financiranja, premajhno in starajočo se kadrovske zasedbe (Vilar, 2017). V zvezi z razvojem bralne kulture v knjižnicah Vilarjeva (2017) napotuje predvsem na aktivnosti, povezane z raziskovanjem obstoječih uporabnikov knjižnice in uvajanjem novosti in sprememb na osnovi teh analiz.

Zaradi navedenega zahteva razvoj modela za vrednotenje književnosti za odrasle tehten razmislek in preverjanje pri uporabnikih, analizo lokalnega in nacionalnega okolja in preučitev ustreznih pogojev za izvedbo, saj lahko knjižnica z neustrezno metodologijo vrednotenja književnosti tvega negativen vpliv na bralno kulturo kot najširši cilj, ki ga zasleduje.

Nevarnosti, ki se pri takšnem projektu lahko pojavijo, lahko razdelimo na notranje in zunanje. Tveganje se lahko pojavi pri sestavi strokovnega odbora, saj bo kakovost njegovega dela odvisna od strokovne in etične držbe njegovih članov. Potrebno bo izbrati dokazano strokovno kompetentne člane, ki bodo tudi moralno zavezani osnovnemu cilju projekta. Poleg tega bodo morali biti sposobni preseči tako ozke osebne preference kot morebitne zamere ter hkrati argumentirano zagovarjati svoje odločitve.

Da bi odpravili dvome o pristranskosti, člani ne bi smeli biti formalno ali neformalno povezani z založbami, avtorji ali skupinami z ekonomskim interesom ali odločevalno močjo. Takšne povezave bi bile v nasprotju osnovni zavezi do bralcev in bi krnile avtonomijo strokovnega odbora. Po imenovanju strokovni odbor deluje avtonomno v odnosu do vodstva knjižnice ter drugih ustanov in posameznikov.

Nekatere odločitve strokovnega odbora bi lahko v javnosti sprožile negativne odzive. Zavedati se moramo, da so utemeljene kritike lahko enako legitimne, kot je vrednotenje literarnih del, ki ga bo opravljal odbor.

Primarna zaveza vrednotenja je strokovno-etične narave. Zato je razumljivo, da nihče, niti posameznik niti institucija, ne more predpisovati knjižnici, kako naj opravlja funkcijo vrednotenja. Hkrati pa se knjižnica zaveda, da je utemeljena strokovna kritika dobro vodilo za nadaljnje delo ter pomoč, ki omogoča refleksijo in poglobitev v lastno delo.

7 Zaključek

Pri pripravi dokumenta, ki bi služil kot podlaga za razvoj sistema vrednotenja književnosti za odrasle, smo izhajali iz poslanstva splošne knjižnice, kamor sodi širjenje bralne pismenosti in bralne kulture. Kot javni servis z razvejano lokalno mrežo so knjižnice eden ključnih javnih akterjev na področju promocije branja, v praksi pa se v knjižnici pri svojem delu srečujemo z obsežno tekočo knjižno produkcijo, ki tudi v medijskem prostoru pogosto ni ustrezno precejena oziroma recenzirana (tudi kot posledica neprestanega krčenja prostora, namenjenega kulturi tako v tiskanih kot v spletnih medijih) in prepuščenosti bralcev medijsko izpostavljenim naslovom. Ena od vlog knjižnice na področju bralne kulture in bralne pismenosti za odrasle je tudi vključenost v sodobne kulturne tokove z neodvisno promocijo kakovostnih novosti na knjižnem trgu. Vilar (2017) meni, da splošna knjižnica je oziroma mora biti proaktivni deležnik ter navaja Novljanovo, ki ocenjuje, da so splošne knjižnice v svojih prizadevanjih ostale na ravni branja kot sprostitev in se premalo ukvarjale z razvijanjem zahtevnejših oblik branja ter pismenosti. MKL bi s takšnim projektom pomembno prispevala pri razvoju na tem področju.

MKL bi s sistemom vrednotenja in ocenjevanja pripomogla h kakovosti dela informatorjev pri svetovanju za različne bralne zahteve, bralcem ponudila poglobljeno informacijo o gradivu in pomoč pri iskanju še neznanega, presežnega, s sistematičnim vrednotenjem dela literarne produkcije pa bi hkrati gradila zbirko najboljših knjig, ki so ocenjene odlično in ustrezno izpostavljene oziroma opremljene z razpoznavnim znakom.

V osrednjem delu dokumenta smo predstavili izhodišča, po katerih bi vrednotenje izvajali, pri čemer literarno delo obravnavamo kot strukturo, v kateri se estetska, spoznavna in etična raven medsebojno podpirajo in združujejo v organsko celoto kot celostna umetnina in ne zgolj skupek posameznih izoliranih kriterijev, saj dosegajo poln učinek šele v povezanosti. Posebna pozornost mora biti posvečena tudi literarnim sredstvom, s katerimi delo dosega takšen učinek in ki težijo k preseganju udomačenega, samoumevnega in konvencionalnega. Dela lahko pri tem izkoriščajo različne ravni pripovedi in načinov, kako bralca soočiti s svetom, s čimer razvijajo njegov horizont pričakovanja, razumevanja sveta, samega sebe in svoje vloge.

Proces vrednotenja bi potekal na treh ravneh – na prvi ravni se zameji izbiro gradiva (v predlaganem primeru tiskani družbeni romani za odrasle, izdani v določenem časovnem okviru v slovenskem jeziku), na drugi ravni poteka skozi natančnejši pregled gradiva izločitev po kriteriju umetniškosti oziroma trivialnosti (v vrednotenje so zajeta le tista dela, v katerih je močnejše izražena umetniška težnja na vsebinski in oblikovni ravni), na tretji ravni pa po poglobljenem branju steče proces vrednotenja znotraj uredniškega odbora, ki zajema premislek, debato in argumentacijo na sestankih, preko katere prispe do odločitve, ki jo poda skupaj z obrazložitvijo za vsako ocenjeno delo.

Izvajanje vrednotenja in obseg knjig, ki bi jih vrednotenje zajelo, je močno odvisno od ustanovitve Centra za promocijo branja odraslih in organizacije dela uredniškega odbora. V dokumentu je izpostavljen nabor elementov, ki opozarjajo, kaj vse je treba za delovanje vrednotenja urediti in določiti, pri čemer se je skupina lahko oprla na prakso in izkušnje Pionirske. Na tem mestu sta predpostavljena tudi možna modela izvedbe vrednotenja književnosti za odrasle, odločitev med enim ali drugim pa je odvisna od kadrovske in finančne zmožnosti ter ciljev, ki bi jih zasledovali – sprotno vrednotenje v krajši, nekajmesečni ocenjevalni periodi bi prinašalo hitrejšo rezultate vrednotenja, a bi povečalo finančne in kadrovske vložke (zagotoviti večje število gradiva in velik sproti obseg dela), vrednotenje v okviru enoletne periode pa prinaša pregled gradiva v okviru letne založniške produkcije, z manjšimi stroški in manjšo sprotno kadrovske obremenjenostjo.

Rezultati vrednotenja so vidni tako z razpoznavnim znakom, ki knjige uvršča v MKL zbirko najboljših, s pregledom, ki je objavljen na domači spletni strani, v COBISS katalogu pa se jih

opremi s podatkom v podpolju 9931. Podatek je dostopen z iskalno predpono »BI=« ter vpisano kodo, s katero poiščemo dela, ki so v postopku vrednotenja ali ocenjena v posameznem letu. Na to polje lahko vežemo tudi povezavo do seznama vrednotenih oz. ocenjenih del, ki se lahko prikazuje med novostmi na spletni strani MKL. Ocena posameznega dela se s standardno formulacijo lahko vnese v podpolje 333a ali 334a za nagrado, tako da je vidna tudi v izpisih zadetkov v COBISS+.

Izbrana kakovostna literatura v knjižnični zbirki pripomore k promociji in razvoju bralne kulture, posredno pa tudi k ustvarjanju pozitivne podobe knjižnice v javnosti. V MKL že sedaj izvajamo promocijo gradiva za odrasle (s priporočili na domači spletni strani in družbenih omrežjih, v okviru svetovanja za branje in bralnimi skupinami ter z drugimi bralnimi projekti), vrednotenje pa bi bila sistematična nadgradnja teh dejavnosti po vnaprej določenih strokovnih izhodiščih. Pri izvajanju projekta je potreben tudi premislek o možnostih zunanjih sodelovanj in partnerstev, zagovorništvu, ki podpira to dejavnost splošne knjižnice kot nujno in koristno, finančnih sredstvih, ki bi jih lahko zagotovili in dejavnosti tveganja, ki lahko vplivajo na razvoj modela vrednotenja književnosti za odrasle ali njegovo uspešno izvajanje v praksi.

Z vzpostavitvijo Centra za promocijo branja odraslih in izvajanjem vrednotenja književnosti za odrasle v MKL, referenčne knjižnice za slovenske splošne knjižnice, lahko pričakujemo, da bo sistem vrednotenja odmeval in imel vpliv tudi na nacionalni ravni.

8 Navedena in uporabljena literatura

- Baker, S. L. in Wallace, K. L. (2002). *The Responsive Public Library: How to develop and Market a Winning Collection*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited.
- Berčič, B. (2000). *O knjigah in knjižničarstvu*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Bizjak Zabukovec, B. (2017). *Založniški standardi: kakovostno izdajanje knjig v Sloveniji*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Breznik, M. (2005). *Knjižna kultura*. Ljubljana: UMco.
- Clayton, P. in Gorman, G. E. (2007). *Managing information resources in libraries: collection management in theory and practice*. London: Facet Publishing.
- COMARC/B format. (2018). Maribor: IZUM.
- Etični kodeks slovenskih knjižničarjev. (1995). *Knjižničarske novice*, 5 (12).
- Hladnik, M. (1983). *Trivialna literatura*. Ljubljana: DZS.
- Jager, P. (2008). »Najbolj brane knjige« v slovenskih splošnih knjižnicah. *Knjižnica*, 52(2-3).
- Jones, K. (2019). *222 zvijač kako zaspati: znanstveno podprti načini, kako zaspati in nemoteno spati*. Ljubljana: Gnostica.
- Kmecl, M. (1996). *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović.
- Kos, J. (1983). *Roman*. Ljubljana: DZS.
- Kos, J. (2001). *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.
- Manifest Zveze bibliotekarskih društev Slovenije o razvoju slovenskih knjižnic in knjižničarstva. (2004). *Knjižnica*, 48 (4).
- Matajc, V. (2000). *Osvetljave: kritiški pogledi na slovenski roman v devetdesetih*. Ljubljana: LUD Literatura.
- Nacionalni program za kulturo: 2014-2017*. (2014). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.
- Opler, P. (1969). *The origins and trends of bibliotherapy as a device in mental hospital libraries*. MLS Thesis. San Jose: State Colledge.
- Pečko Mlekuš, H. (1993). *Evaluacija zbirke bibliotečne gradnje s področja kemije u Centralni tehnički knjižnici*. Magistarski rad. Varaždin: Fakultet organizacije i informatike.
- Pogorelec, A. (2006). Opredelitev kriterijev kakovosti in zahtevnosti leposlovja. *Knjižnica*, 50 (1-2).
- Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). *Uradni list RS*, št. 88/2003.
- Pravilnik o upravljanju knjižnične zbirke. (2012). Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Pridobljeno 26. 2. 2019 s spletne strani: https://www.mklj.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja/item/327-pravilnik-o-upravljanju-knjiznicne-zbirke#.Xe9_6G5Fy98
- Rampih, S. (2010). *Nabavna politika v splošnih knjižnicah*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Rugelj, S. (2019). *Krčenje: diktatura trga, erozija duha in slovensko knjižno založništvo 2008-2020*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Sarics, J. G. (2005). *Readers' advisory service in the public library*. Chicago: American Library Association.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (1994). Ljubljana: DZS.
- Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice*. (2002). Ljubljana: NUK

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028). (2018). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost RS.

Špoljar, M. (2003). *Bibliopetapija v splošni knjižnici*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Švab, K. in Žumer, M. (2015). Izbiranje leposlovja v knjižničnem katalogu in v knjižnici. *Knjižnica*, 59 (1-2).

Uredba o osnovnih storitvah knjižnic. (2003). *Uradni list RS*, 29/2003.

Vilar, P. (2017). *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Zagovorništvo v knjižnici: kako pridobiti in obdržati podporo knjižnici? (2013). Grosuplje: Jara, Zavod za razvoj knjižnic.

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 – ZUJIK in 92/2015.

Zupan Sosič, A. (2011). *Na pomolu sodobnosti ali o književnosti ali romanu*. Maribor: Litera.

Zupan Sosič, A. (2017). *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera.

Priloga 1: Primer ocenjevanja

Pri podeljevanju ocene se strokovni odbor opira na spodnjo razvrstitev. Oceni 1 in 2 sta določeni le za orientacijo oziroma kriterije, po katerih bo strokovni odbor iz nadaljnje obravnave izločil takšna dela, pri ocenjevanju pa bo uporabljal ocene od 3 do 5 oz. 5+:

Ocena 1:

nedomiselnost delo, ki ne dosega minimalnih naporov na področju estetske, etične ali sporočilne vrednosti.

Ocena 2:

delo, ki prinaša minimalne ambicije, a zanemarja specifične načine umetniške obdelave teme in zapada v shematičnost, predvidljivost, moraliziranje ali reproduciranje že ustaljenega.

Ocena 3:

delo, ki izraža zadovoljivo težnjo k estetski, etični, sporočilni vrednosti, pri čemer pa je izrazito obdelana le ena funkcija in zastavlja ostale.

Ocena 4:

delo, ki dosega pričakovanja kriterijev dobre knjige in posebej izstopa po kaki izvirnosti.

Ocena 5:

delo v odlični meri ustreza kriterijem vrednotenja, izkazuje izvirnost, suverenost in vsestransko literarno obdelavo, kjer se vse ravni literarnega dela medsebojno in inovativno dopolnjujejo.

Dodatna kategorija 5+ ali 5-Vrhunsko:

delo, ki po kakovosti izrazito izstopa od pričakovanega in preostale tekoče knjižne produkcije.

Priloga 2: Model ocenjevanja 1

Model 1

Sestavine:

- ocenjevalna perioda: poljubna (2 meseca, pol leta, leto)
- ocenjevano gradivo: [natančno] določeno [predvsem soglasje ocenjevalcev]
- ocenjevalci: vsaj 9
- veljavnost ocene: vsaj 5 bralcev
- mesto in način objave ocenjevanja: domača stran, COBISS, Dobreknjige.si, nalepka
- finančna pokritost stroškov

Orodje:

- vodja skupine (predvsem bdi nad delovanjem sistema): kot delovna obveza
- predizbor: nabavna služba po presoji glede na kriterije za 1. in 2. raven izbora uvrsti novosti, ki jih strokovni odbor vnese v ocenjevalnik
- ocenjevalnik: e-orodje; glej 5.5.1.
- opravilnik in kriteriji ocenjevanja (stvarno artikulirano besedilo; primer priloga: Pravilnik za vrednotenje knjig za otroke in mladino)

Potek:

- 1. in 2. raven izbora opravi nabava: v katalog vnese podatke o knjigi, ki naj bi se ocenjevala, strokovni odbor pa jih uvrsti v ocenjevalnik
- Če je perioda kratka (2 meseca), mora vsaj 5 bralcev dobiti isti naslov v 1. tednu.
- Administrator opozori bralce na naslove, ki imajo vsaj eno zelo dobro oceno, a premalo bralcev; če je perioda 2 meseca, mora to storiti že po 2 tednih.
- Najmanj teden dni pred iztekom periode (če je perioda kratka) se obvezno sestane odbor ocenjevalcev, ki izmenjajo mnenja o prebranem in se zedinijo o končni oceni za naslove, ki imajo najmanj 5 ocen. V debati tudi oblikujejo glavne attribute, po katerih je knjiga ocenjena tako kot je. Zbrani atributi naj služijo za morebitno objavo obrazložitve ocen.
- Če je perioda daljša (pol, eno leto), naj se odbor sestane večkrat.
- Naslovu, ki nima vsaj 5 ocen, se ocena ne zaključi, knjigo se premakne v naslednjo periodo ocenjevanja do izpolnitve najmanj 5 bralcev.
- Po koncu ocenjevalne periode se seznam naslovov, ki so ocenjeni odlično (ali kako drugače dogovorjeno), objavi, knjige pa opremi z razpoznavnim znakom, ki pomeni MKL zbirka najboljših; MKL ima lahko na domači strani poseben pregled teh knjig, v katalogu COBISS se jih opremi s posebno kodo (npr. v 9931 – MKL zbirka najboljših), uvede se posebna iskalna izbira MKL zbirka najboljših v Dobreknjige.si.
- Z novo ocenjevalno periodo se ves postopek ponovi, razen 1. in 2. raven, ki poteka ves čas sproti kot prihajajo nove knjige.

Priloga 3: Model ocenjevanja 2

Model 2

Sestavine:

- ocenjevalna perioda: 1 leto (najbolj smotrna)
- ocenjevano gradivo: natančno določeno
- ocenjevalci: vsaj 9
- veljavnost ocene: vsaj 8 bralcev za odlično; vsaj 5 za dobro
- mesto in način objave ocenjevanja: domača stran, COBISS, Dobreknjige.si, nalepka
- finančna pokritost stroškov.

Orodje:

- vse enako kot za Model 1
- Pravilnik o priznanju (naj bo smiselno povezan z Opravilnikom ocenjevanja); primer priloga: *Pravilnik za vrednotenje knjig za otroke in mladino* in *Pravilnik o podelitvi priznanja zlata hruška*.

Potek:

- 1. in 2. raven izbora opravi nabava: v katalog vnese podatke o knjigi, ki naj bi se ocenjevala, strokovni odbor pa jih uvrsti v ocenjevalnik.
- vsaj 1 izvod naslova mora biti vedno na voljo ocenjevalcem do zapolnitve kvote ocen.
- Administrator vsak mesec (ali po presoji) opozori bralce na naslove, ki imajo vsaj eno zelo dobro oceno, a premalo bralcev.
- Mesečno (ali po presoji) odbor obravnava probleme poteka ocenjevanja, izmenja mnenja o prebranem, z debato oblikuje glavne attribute, po katerih je knjiga ocenjena tako kot je, ter se skuša zediniti o končni oceni tistih naslovov, ki imajo že vsaj 5 ali 8 ocen (odvisno od višine ocene).
- Mesec dni pred iztekom periode (tu ne upoštevamo rokavnika, ki bi ga zahtevala morebitna izdaja publikacije o ocenjevanih knjigah!) se obvezno sestane odbor da:
  - pregleda opravljeno delo
  - določi, v koliki meri je treba zapolniti manjkajoče ocene
  - izbere naslove-kandidatke za nagrado
  - odloči o takojšnjem ali kasnejšem izboru nagrajene (odvisno od števila predlogov)
- Po koncu ocenjevalne periode se seznam naslovov, ki so ocenjeni odlično (ali kako drugače dogovorjeno), objavi, knjige pa opremi z razpoznavnim znakom, ki pomeni MKL zbirka najboljših; MKL ima lahko na domači strani poseben pregled teh knjig, v katalogu COBISS se jih opremi s posebno kodo (npr. v 9931 – MKL zbirka najboljših), uvede se posebna iskalna izbira MKL zbirka najboljših v Dobreknjige.si.
- Vodja odbora [s pomočniki] pripravi slovesnost (vsebino in obliko) ob podelitvi (razglasitvi) nagrade (priznanja) najboljših iz MKL zbirke najboljših.
- Z novo ocenjevalno periodo se ves postopek ponovi.

Priloga 4: Primer ocenjevalnika Pionirske

The screenshot shows the homepage of the 'Kompas / Ocenjevalnik' website. At the top left is a logo with a green 'K' inside a circle. To its right, the text reads 'KOMPAS / OCENJEVALNIK' and 'Ocenjuje: Vojko Zadavec (2018)'. On the top right is the logo for 'Mestna knjižnica Ljubljana PIONIRSKA'. Below the header is a navigation menu with items: 'Vnos ocene', 'Že ocenjeno', 'Nova knjiga', 'Pregled knjig', 'Nov uporabnik', 'Pregled uporabnikov', 'Statistika', 'Sprememba gesla', 'Leto: 2018', and 'Odjava'. A search bar labeled 'Izberi / AVTOR:' contains the text 'IZBERITE KNJIGO'.

The screenshot shows a book entry on the 'Kompas / Ocenjevalnik' website for the year 2017. The header is similar to the previous screenshot, but the year is 'Leto: 2017'. The book title is 'Cao, Wenxuan: Bron in Sončnica. Mladinska knjiga | Prijateljstvo | Sirote | Gluhi otroci | Revščina | V mladinskem leposlovju | kitajska kulturna revolucija | narava | reke | podeželje'. The author is 'Cao, Wenxuan'. The 'RESNIČNOST' is '9+ (9-14 let)'. The 'Stara ocena' is '0'. There is a 'Zaključna ocena:' field with a value of '5' and a 'Štara' button. Below the title is a table with columns 'Anotacija', 'Ocena', and 'Opomba'. At the bottom, there is a summary box with the following information: 'Povprečna ocena: 5.06', 'Število ocenjevalcev: 9', and 'Zaključna ocena: 5'.

Priloga 5: Predlogi za vpis podatkov v katalog

Format COMARC/B

Polja in podpolja v formatu COMARC/B (COMARC/B format, 2018), ki jih lahko uporabimo pri vrednotenju leposlovja:

3XX BLOK ZA OPOMBE

V tem območju navedemo opombe, ki v obliki prosto oblikovanega besedila dopolnjujejo in pojasnjujejo videz ali vsebino bibliografske enote. V povezavi z vrednotenjem leposlovja izpostavljam polji 333 in 334.

333 OPOMBA O UPORABNIKIH

333a Podpolje vsebuje podatke o uporabnikih, ki jim je gradivo namenjeno.

Primeri:

333aZa mladino in odrasle

(Opomba v zapisu za zvočni posnetek.)

333aZa otroke od 4. do 8. leta

(Opomba v zapisu za video posnetek.)

333aZa otroke od 4. leta dalje

(Opomba v zapisu za igrače.)

Pri tiskanem gradivu tega podpolja dosedaj nismo uporabljali; v masko za monografije so ga vgradili na našo prošnjo v l. 2018. V podpolje lahko vnesemo podatek, ki odraža kakovost oz. zahtevnost leposlovnega dela glede na uporabnike, ki jim je delo namenjeno.

Delovni predlog za vnos enotno strukturiranih podatkov v polje 333a (Pogorelec, 2006):

333aZelo zahtevno branje za odrasle bralce

333aZahtevno branje za odrasle bralce

333aManj zahtevno branje za odrasle bralce

Polje je povezano s podpoljem 100e, v katero vnašamo kode za vrsto bralcev, ki jim je publikacija namenjena; v našem primeru je to enotna koda »m – odrasli, splošno (leposlovje)«.

334 OPOMBA O NAGRADI

334a Podpolje vsebuje podatke o nagradi ali priznanju, povezanem z opisovano enoto.

Podatek obsega originalni naziv in letnico podelitve nagrade.

Primeri:

334aEuropean Union Prize for Literature, 2012

334aMara-Cassens-Preis, 2005

334aNagrada modra ptica, 2018

Delovni predlog za vpis literarne nagrade MKL:

334aLiterarna nagrada MKL, 2020

Podatke o literarni nagradi že sedaj vnašamo v polje 334, če pridobimo ustrezno informacijo o podelitvi nagrade za določeni naslov. Podatki v bloku za opombe so žal iskalni le kot ključne besede (KW=), kar zmanjša natančnost pri iskanju.

Priloga 6: Delovni predlog za oblikovanje šifranta v polju 9931

Koda	Pomen
VredPI2020	Vrednotenje – prvi izbor 2020
VredKI2020	Vrednotenje – končni izbor 2020
VredDOB	Vrednotenje – dobro
VredZDOB	Vrednotenje – zelo dobro
VredODL	Vrednotenje – odlično
VredODL+	Vrednotenje – odlično s presežki